

MILITARISMEN OCH KLIMATET



INTERNATIONELLA KVINNOFÖRBUNDET FÖR
FRED & FRIHET
GÖTEBORGSKRETSEN



Militarismen och klimatet ges ut av

INTERNATIONELLA KVINNOFÖRBUNDET FÖR

FRED & FRIHET

GÖTEBORGSKRETSEN



i samarbete med

*Kvinnor
för fred*



med finansiellt stöd av



WOMEN'S INTERNATIONAL LEAGUE FOR

PEACE & FREEDOM

På första sidan är bakgrunden ett foto från Malmen Airshow 2012, SAAB Jet formation. Foto: Alan Wilson, <https://www.flickr.com/photos/ajw1970/>

Nedre vänster: Natoövningen Trident Juncture 18 i Norge. Foto: U.S. Navy photo by Mass Communication Specialist 3rd Class Joe J. Cardona Gonzalez/Released, <https://www.flickr.com/photos/cne-cna-c6f/>

Nedre höger: Klimatdemonstration i Paris 2018. Foto: Jeanne Menjoulet, <https://www.flickr.com/photos/jmenj/>

Text: Ingela Mårtensson
Grafisk form: Anna Andersson
Tryck av Miss Print juni 2019

Förord

Den rika världens överkonsumtion av jordens resurser av kol, olja och gas har bidragit till klimatförändringar. Människor drabbas hårt och kommande generationers överlevnad är hotad.

Varför diskuteras sällan krigens och militära verksamheters bidrag till klimatkrisen? Existerar faktisk kunskap om militärens inverkan på klimat och miljö?

Women´s International League for Peace and Freedom (WILPF) stödjer sektioner som engagerar sig i detta ämne. IKFF, Göteborgskretsen har fått anslag för att belysa militärens påverkan på miljön ur ett svenskt perspektiv.

IKFF Göteborgskretsen har samarbetat med IKFF i Norge och nätverket Fredsam, Göteborg, där Kvinnor för Fred och Svenska Kvinnors Vänsterförbund varit särskilt aktiva.

Göteborg, juni 2019

Ansvariga för projektet

Anita Wahlberg Inger Gustavsson Ingela Mårtensson



Innehåll

Klimatet förändras	5-6
Militär verksamhet ökar	6-7
Enkät om militären och klimatet	8-12
Försvarsmaktens miljöredovisningar	13
Seminarium om militarism och miljö	14
Klimaträttvisa och feminism	15
Mänsklig säkerhet	16
Källor	17

Klimatet förändras

Den globala uppvärmningen får katastrofala följder, som global avsmältning av glaciärer, höjda havsnivåer, fler översvämningar, stormar och skogsbränder och att extremtemperaturer uppnås allt oftare. De fattigaste och mest sårbara människorna på vår planet drabbas hårt, bland annat på grund av hotad livsmedelsproduktion. Därtill hotas viktiga arter, livsmiljöer och hela ekosystem.”
(Världsnaturfonden)



Dooyce S, <https://flickr/p/8yNCrW>

Då Kyotoprotokollet upprättades 1997 uteslöts militär verksamhet på begäran av USA. I annat fall skulle de inte skriva under den internationella överenskommelsen, enligt Al Gore som ledde den amerikanska delegationen.

I november 2016 trädde det globala klimatavtalet från Paris ikraft. Alla länder måste bidra till att minska utsläppen av växthusgaser för att den globala uppvärmningen inte ska överstiga två grader.

För inte länge sedan slog FN:s klimatpanel fast att det räcker inte med nuvarande åtgärder för att möta klimathotet. De närmaste åren kommer troligen att vara de viktigaste i vår historia.

Det ställs krav på många olika sektorer i samhället och enskilda individer att bidra till att minska koldioxid-utsläppen. Men hur förhåller det sig med den militära verksamheten?

Riksdagen har antagit 16 svenska miljömål. Gäller dessa även Försvarsmakten?

Militär verksamhet ökar

Den svenska säkerhetspolitiken har de senaste åren haft som huvudinriktning att öka den nationella militära förmågan och fördjupa våra internationella samarbeten såväl bilateralt som multilateralt.

2017 arrangerade svenska försvarsmakten den största militärövningen på över 20 år – Aurora. Övningen genomfördes med mer än 20 000 deltagare. Nästa år kommer Aurora 20 att genomföras med övningar över hela Sverige. Den kommer att bli ännu större och mer omfattande än föregångaren Aurora 17.

Svensk militär deltar i en mängd internationella militära övningar inte minst i Östersjöregionen. Östersjön är ett av de mest nedsmutsade haven i världen.



Foto: Trident Juncture 18, NATO, WO FRAN C.Valverde

2018 var Norge värd för Natoövningen Trident Juncture med bl a 150 stridsflyg och 70 marinfartyg från ett 30-tal länder. Övningen ägde rum i Norge, Sverige, Finland och Island.

Sedan 2013 hålls vartannat år en av världens största militära flygövningar Arctic Challenge Exercise (ACE) i norra Sverige. I årets övning (22 maj – 4 juni) ingick över 100 flygplan inklusive tankerflygplan och ledningsflygplan från nio olika länder. I övningen deltog cirka 4 000 personer.

Det finns många militära övnings- och testområden i Sverige, som erbjuds på den internationella marknaden, t ex Vidsel i Norrbotten, Vättern och Göteborgs Södra Skärgård.

Det svenska försvaret har ökat sin verksamhet och planerar ytterligare ökning. Politiker tävlar om att höja anslagen. Vissa riksdagspartier kräver att Sverige ska nå upp till Natos krav på 2 procent av BNP d v s en fördubbling av budgeten. Överbefälhavaren Micael Bydén sa till TT (2019-03-01) att han ser framför sig "en långsiktig tillväxt i minst tio år och en budget på väl över 100 miljarder 2035." Årets budget uppgår till 46 miljarder.

Nyligen lämnade försvarsberedningen sitt förslag till regeringen. Det ska bilda ett viktigt underlag för försvarsbeslutet 2020.

På regeringskansliets hemsida stod att läsa: "Konsekvenserna av Försvarsberedningens förslag är att anslagen för det militära försvaret årligen uppgår till totalt 84 miljarder kronor från och med 2025. Beräknat på kostnadsläget 2019 motsvarar det 1,5 procent av BNP 2025. Anslagen för det militära försvaret utökas stegvis med fem miljarder kronor per år i en trappa åren 2022–2025, utöver de tillskott som anvisades av riksdagen i december 2018. "

I försvarsberedningens förslag om ökad militär upprustning nämns ingenting om konsekvenser för klimat och miljö.

Enkät om militären och klimatet

För att få kunskap om försvarets förhållande till klimat och miljö skickade vi ut en enkät till departement, myndigheter, kommuner, regioner, universitet, tankesmedjor, intresseorganisationer och politiska partier. Vårt urval utgick ifrån att de borde kunna ha information att ge.

Vi ställde fem frågor och dessutom gavs möjlighet till kommentar.

- 1. Har militären undantag från det internationella klimatavtalet?**
- 2. Är försvarsmakten skyldig att följa de miljömål som antagits av riksdagen?**
- 3. Är försvaret skyldig att göra konsekvensbeskrivningar vad gäller miljöpåverkan?**
- 4. Finns det redovisningar av hur internationella övningar och tester av vapen på svensk mark påverkar miljön?**
- 5. Står försvarets intressen ovanför alla andra riksintressen?**

Några myndighetspersoner ansåg att frågorna var politiska och ansåg sig därför inte kunna svara. En miljöexpert svarade att "frågorna är otydliga i förhållande till avtal, regler och mål som i sig också är flummiga" och avstod därför från att svara. Någon undrade om vi hade kunnat ge de svarande möjlighet att vara anonyma.

Av 36 utskickade enkäter ansåg elva tillfrågade att detta inte var deras ansvarsområde utan hänvisade till Försvarsmakten. En av dem var Naturvårdsverket d v s den myndighet som har till uppgift att rapportera till FN hur Sverige förhåller sig till åtaganden i enlighet med klimatavtalet. Hur ska vi tolka detta?

Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) har bl a till uppgift att skydda Sverige från klimatpåverkan. Under Folk och Försvars konferens 2019 betonade MSB:s generaldirektör det allvarliga läget för klimatet och sa att alla myndigheter måste sättas under press. Men gäller inte detta försvaret? MSB svarade inte på våra frågor utan hänvisade till försvaret.

Även forskare på Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), SIPRI och miljöforskare på Chalmers avböjde att svara med hänvisning till Försvarsmakten.

Sju svarade på enkäten: Försvarsmakten, Försvarets materialverk (delvis), tankesmedjan Fores och fyra politiska partier (Centerpartiet, Kristdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet).



Nedan redovisas och kommenteras några svar vi fick beträffande våra frågor.

1. Svar om klimatavtal

Det råder oklarhet om Försvarsmakten omfattas av Parisavtalet. Partierna och Fores anser att den militära verksamheten bör ingå. Enligt Fores innebär Parisavtalet inga konkreta skyldigheter för militär verksamhet.

Försvarsmakten gav inte någon information om huruvida militär verksamhet ingår i klimatavtalet.

Det verkar som om Försvarsmakten inte behöver ta samma ansvar för minskade koldioxidutsläpp, som åläggs det civila samhället idag.

2. Svar om svenska miljömål

Försvarmakten har fått i uppdrag av regeringen att bidra till de 16 nationella miljökvalitetsmålen. Försvaret satte 2016 upp tre egna mål för fullgöra sitt uppdrag: "Effektiv energiförbrukning, minskad andel osorterat avfall och miljöhänsyn vid övningar och insatser." Under 2018 fastställde Försvarmakten ytterligare två mål: hållbar konsumtion och minskad förorening av mark. Däremot ingår inte första miljömålet: begränsad klimatpåverkan.

I regeringsförklaringen anges att all lagstiftning ska bidra till att alla sektorer medverkar till att klimatmålen uppnås, d v s även försvaret. Kristdemokraterna anser dock att de nationella miljömålen inte ska vara styrande för Försvarmaktens verksamhet.



Foto: Victor Svedberg/Regeringskansliet

Statsminister Stefan Löfven och försvarsminister Peter Hultqvist besöker försvarsövningen Aurora 17.

3. Svar om konsekvensbeskrivningar

När miljöbalken skärptes 2017 innebar det bland annat mer preciserade krav på när miljökonsekvensbeskrivningar inför större planer och projekt ska göras. Försvarsmakten och räddningstjänsten undantogs från kraven att redovisa hur kommande projekt kan påverka miljön enligt Vänsterpartiet. V motsätter sig att krav på miljöbedömning per automatik undantas för försvaret och räddningstjänsten.

C, KD och MP hävdar att försvaret ska göra konsekvensbeskrivningar. Fores anser dock att "med respekt för att en del troligen måste vara hemligt så bör det ändå finnas mycket som försvaret kan kommunicera och få miljöbedömt."

4. Svar om Internationella övningar och tester

Svaren vad gäller denna fråga är splittrad. Merparten av de svarande anser att det inte ska krävas redovisningar av internationella deltagares miljöpåverkan.

Försvarsmakten svarar att testning av vapen är Försvarets Materielverks ansvar. FMV skriver i sitt svar att "Provningsverksamheten kan även innefatta utländsk militärmateriel. Vid provningsverksamhet som bedrivs inom FMV genomförs riskvärderingar för att bedöma, hantera och minimera provens miljöpåverkan. Riskvärdering sker oavsett om proven/testerna avser Försvarsmaktens materiel eller utländsk materiel". Det framgår inte vem som har ansvar för redovisning av koldioxidutsläpp vid internationella övningar.

Fores menar att "Det är rimligen det svenska försvaret, som inbjudande part och ansvarig för verksamheten som ska redovisa detta. På samma sätt som det t ex är svenska hamnar som redovisar utsläpp från fartyg i hamn; inte fartygen själva".

5. Svar om riksintresse

Då flera riksintressen står emot varandra och en avvägning skall göras enligt 3 kap. 10 § miljöbalken ger lagen ingen vägledning kring en eventuell rangordning av dessa. Riksintresset för totalförsvarets anläggningar har dock enligt avvägningsreglerna företräde framför andra enligt Fores som för övrigt anser att "det är gammaldags att ha denna uppdelning efter att vi flera gånger politiskt enats om att klimatfrågan är ett av de stora säkerhetspolitiska hoten."

KD och MP menar att rikets säkerhet är ett riksintresse som står över andra riksintressen. KD framför att Försvarsmakten är "en förutsättning för att Sverige fritt och demokratiskt ska kunna utforma sin politik bl.a. till förmån för miljö och klimat. Med anledning av det ska försvaret av Sverige komma i första hand, i de fall en motsättning mellan dessa intressen uppstår. Behöver ett specifikt område exempelvis tas i anspråk av totalförsvaret så ska försvarsintresset kunna ges företräde."

V anser inte att "det går att säga att det ena riksintresset alltid ska vara överordnat det andra utan att det krävs en bedömning från fall till fall."

Försvarsmakten påpekar i sitt enkätsvar att Sveriges säkerhet inte är ett riksintresse enligt miljöbalken utan att det är totalförsvaret som är ett riksintresse varav försvaret står för den militära delen.

Enligt miljöbalken ska försvarsintresset ges företräde om olika riksintressen är oförenliga.

Försvarsmaktens miljöredovisningar

Förutom genom vår enkät sökte vi erhålla kunskap om militärens miljö- och klimatpåverkan genom att granska försvarsmaktens miljöredovisningar. Vi studerade dessa för åren 2011-2017. De innehåller uppgifter om miljömål, ambitioner vid övningsplanering, energieffektivisering och avfallshantering. Viss energianvändning i fastigheter hade minskat, liksom avfallet.

Men drivmedel står för 83 procent av militärens klimatpåverkan genom koldioxid (CO₂)utsläpp därav bidrar flyget med 70 procent. Under åren 2013 – 2017 har utsläppen ökat från 154 320 till 225 978 ton. Gällande drivmedel har redovisningarna sedan 2015 blivit mindre utförliga samtidigt som militär verksamhet utökats. Uppgifter om vad de stora internationella övningarna och vapentesterna bidrar med av koldioxidutsläpp saknas helt. Inför kommande miljöredovisningar ska militära koldioxidutsläpp inte redovisas alls.

Vi konstaterar att Försvarsmaktens valspråk "Öppenhet, Resultat och Ansvar" rimmar illa med att försvarsmaktens miljöredovisningar fortsättningsvis inte kommer att ange koldioxidutsläpp. Det är särskilt anmärkningsvärt med tanke på den debatt som nu pågår om klimatförändringar som hotar livet på jorden.

Det är svårt att få uppgifter om bränsleförbrukning av JAS. En uppgift vi har sett är att ett JAS-plan rymmer 3 000 kg bränsle. Beroende på utrustning (efterbrännkammare) drar planet 1,2 eller 4 kg per sekund. I Försvarsmaktens årsredovisning 2018 anges antal flygtimmar för JAS 39 till mellan 10 000 och 11 000 de senaste åren.

Seminarium om militarism och miljö



Det är viktigt att freds- och miljörörelsen fortsätter att belysa militärens påverkan på klimatet. Bild från en klimatdemonstration på Gustav Adolfs Torg i Göteborg.

Vi arrangerade 2019-03-30 ett heldagsseminarium på temat Militarism och miljö där vi redovisade enkätens resultat och våra reflektioner över försvarsmaktens miljöredovisningar. Inbjudna föreläsare bidrog med mer information om militär och miljö. En representant från IKFF, Bergen talade om situationen i Norge. I debatten efteråt poängterades att det är viktigt att freds- och miljörörelsen fortsätter att belysa militärens påverkan på klimatet. Det behövs mer kunskap och debatt i ämnet.

Vid seminariet deltog även Maj Britt Theorin (f d nedrustningsambassadör) som redogjorde för en FN-studie som planerades 1991. Studien riktade sig till såväl FN som till nationella regeringar. Den avsåg få till stånd ett faktiskt kunskapsutbyte mellan länder om redan existerande militära övervakningsdata om oceanerna, havsisen, atmosfären i syfte att främja ländernas säkerhet och hållbara utveckling. Militära verksamheter gör betydande intrång i miljön såväl i freds- som i krigstid, därför borde militära kunskaper och resurser också nyttiggöras för miljön. Men denna studie lades inte fram i FN p.g.a. att en ny svensk regering tillträdde 1991.

Klimaträttvisa och feminism

I januari 2018 antog EU en rapport om Klimaträttvisa och feminism. Medlemsländerna uppmanades att arbeta för en jämställd klimatagenda.

Idag är 68 miljoner människor på flykt från sina hem på grund av klimatrelaterade katastrofer såsom svält och krig. År 2050 förväntas 200 miljoner människor vara på flykt på grund av klimatförändringarna. Detta kommer att påverka Europa.

Vi vet att kvinnor och barn ofta drabbas hårdast av klimatförändringarna då de är marginaliserade i många samhällen. I ett sådant läge behövs en feministisk klimatrörelse även på lokal nivå.



Foto: Klimatsamling Göteborg

Bild från Global Climate Strike i Göteborg 15 mars 2019. Klimatstrejken samlade bland annat *Mothers for future*, ett stort antal ungdomar och många fler.

Mänsklig säkerhet

Syftet med WILPF-projektet var att få mer kunskap om svenska försvarsmaktens påverkan på klimat och miljö. Det har varit svårt att få svar på våra frågor.

Beror det på att traditionell säkerhets- och försvarspolitik handlar om militär säkerhet och inte om mänsklig/feministisk säkerhet?

Greta Thunbergs enorma genomslag med sin skolstrejk för klimatet dominerar dagens debatt och har lyckats nå ut till allmänheten. Den omställning som hon kräver har fått många att förstå hur allvarlig situationen är för kommande generationers överlevnad.

Klimatförändringarna är tillsammans med kärnvapenhotet de största hoten som mänskligheten står inför. Därför måste också den militära upprustningen ifrågasättas.

En feministisk säkerhetspolitik kan inte bygga på upprustning och omfattande vapenexport. Den måste utgå ifrån diplomati, samarbete och gemensamma lösningar på globala problem

Klimathotet är en säkerhetsfråga som vi alla - även militären - måste ta på allvar.

Militär verksamhet kan inte undantas från klimatavtal och miljömål!



Källor

Försvarsberedningen: Värnkraft – inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021-25. (Ds 2019:8)

Försvarsmaktens miljöredovisningar 2011-2017

Försvarsmaktens årsredovisning, 2018

Naturvårdsverkets rapport till UNFCCC 2019: National Inventory Report Sweden 2019, Greenhouse Gas Emission Inventories 1990-2017

Naturskyddsföreningen: "Med naturen som måltavla" (2012).
Naturskyddsföreningen, naturskyddsforeningen.se

Världsnaturfonden, wwf.se

Fores: Klimatinfo för alla, faktasammanställning, red. Markus Larsson, 2018

Laestadius, Staffan: Klimatet & Omställningen, 2018

Raworth, Kate: Donut ekonomi, sju principer för en framtida ekonomi, 2018

Rockström, Johan: Utmaning: Omställningen till en hållbar utveckling i boken "Framtidsutmaningar, Det nya Sverige" red. Jesper Strömbeck, Emma Stenström, Tobias Nilsson, 2013

Sanders, Barry: The Green Zone. The environmental costs of militarism, 2009



WOMEN'S INTERNATIONAL LEAGUE FOR **PEACE & FREEDOM**

Women's International League for Peace and Freedom (WILPF - IKFF) är en fredsorganisation med kontor i New York och Genève. WILPF bildades i Haag 1915 av kvinnor som protesterade mot första världskriget. Idag finns WILPF i 40 länder och har rådgivande status i flera FN-organ.

wilpf.org

INTERNATIONELLA KVINNOFÖRBUNDET FÖR

FRED & FRIHET



GÖTEBORGSKRETSEN

IKFF arbetar i Sverige på lokal och nationell nivå för att öka kvinnors deltagande i fredsprocesser och med nedrustningsarbete. Målet är internationell säkerhet med en ekonomisk världsordning baserad på människors behov och en ekologiskt hållbar miljö.

www.goteborg.ikff.se, ikffgoteborg@gmail.com



SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUND

Svenska Kvinnors Vänsterförbund verkar för jämlikhet mellan kvinnor och män, byggd på lika rättigheter och skyldigheter i privatliv, yrkesliv och samhälle.

skvgoteborg@gmail.com

*Kvinnor
för fred*

KFF arbetar för fred på kvinnors villkor. KFF kämpar mot militär upprustning och vapenspridning och för ökat inflytande för FN och OSSE.

www.kvinnorforfred.se,
info@kvinnorforfred.se